

United States Holocaust Memorial Museum
Oral History Interview
Lithuania Documentation Project

Numele și prenumele interviuatului: Grigore Traian Păstrăvanu

Data nașterii: 1927

Locul nașterii: Iași, România

Rola interviului: RG-50.573.0013.01.01

Data interviului: 14 aprilie 2004

Grigore Traian Păstrăvanu este născut în anul **1927**, în **Iași** și a fost interviuat cu privire la acțiunile împotriva evreilor care au avut loc în Iași la sfârșitul lunii **iunie 1941**.

El povestește că tatăl său, **Grigore Păstrăvanu, maior** în armata română, care avea în subordine **57 de evrei** obligați la muncă obligatorie, **i-a ascuns** pe aceștia pe 28 iunie 1941, chiar în cadrul regimentului, atunci când a fost sunat de către chestorul Poliției Iași să îi predea. El i-a ascuns timp de 3 zile. De asemenea, a mai ascuns alți **16 evrei** prieteni în casa sa aflată în zona Tătărași.

El mai povestește că atunci era elev-cadet și a văzut evrei uciși pe stradă, dar a participat și la acțiunile tatălui său.

[01]:00:00:00 - [01]:37:20:20

Question: Spuneți-mi, vă rog, cum vă numiți.

Answer: Mă numesc **Traian Grigore Păstrăvanu**.

Q: Când sunteți născut ?

A: În 10 iulie **1927**.

Q: Unde v-ați născut ?

A: În **Iași**.

Q: Deci când a început războiul aveți...

A: 14 ani.

Q: 14 ani. Cine erau părinții ?

A: Părinții mei, **Grigore și Ioana Păstrăvanu**, mama gospodină, casnică, nu a funcționat niciodată nicăieri pentru că nu a fost nevoie din punct de vedere material, tatăl meu era ofițer al armatei române și la începutul războiului era maior în armata română.

Q: În Iași ?

A: În Iași, la **Regimentul 7 Roșiori „Cuza Vodă”** din Dealul Copoului unde în față, la ora actuală încă străjuiește statuia eroilor cavaleriei Diviziei a II-a din care a făcut parte tata meu.

Q: Și când a început războiul unde erați ?

A: Eram în Iași în vacanță, vacanța de vară, trecusem în clasa a V-a de liceu, dădusem examenul de capacitate și eram acasă la tata. În ziua de 22 iunie am văzut cu ochii mei, eu și fratele meu mai mic, care actualmente este decedat, ne uitam pe cer și am văzut prima luptă aeriană cu, pe viu, cu ochii noștri, prima luptă cu avioane sovietice și două avioane germane, și sigur că ne-a impresionat această treabă când prin aer zburau primele cartușe reale, care reprezentau viață sau moarte pentru acel care avea ghinionul sau care avea norocul să scape de tirul acestor mitraliere care trăgeau prin aer. După aceea, a trebuit să ne prezentăm imediat conform ordinelor în vigoare, toți elevii de liceu, am primit dispoziție și liceele civile în special, și liceele militare, am primit dispoziție să ne prezentăm la unitățile la care am fost repartizați pentru a efectua munca de război, pentru că toți tinerii, toți tinerii noștri de vârstă incorporabilă au fost mobilizați și trimiși pe front, așa că băieții și fetele de liceu, vorbesc de anii mai mari, numai cursurile superioare de liceu, efectuau această muncă, au făcut muncă de factor poștal, au făcut muncă de taxator la tramvaie și la celelalte mijloace de transport, fetele surori și infirmiere în spitale, pentru că infirmierele naturale, majoritatea erau de acum plecate în linia I a frontului la spitalele de zonă și multe alte lucruri. Eu fiind elev al liceului militar, tatăl nostru a vrut să-i urmărească cariera lui militară, amândoi copiii, amândoi băieții eram, cei doi fii, Traian și Decebal, tatăl meu care era un patriot desăvârșit a ținut ca fiii lui să poarte numele sonore a strămoșilor noștri, rămași în istorie, Traian și Decebal.

Q: Decebal era mai mic ?

A: Decebal era mai mic și s-a pierdut, acum 3 ani l-am pierdut, a fost inginer agronom.

Q: Cu cât era mai mic ?

A: Cu doi ani și jumătate, cu 3 ani în urma mea la școală.

Q: La aceeași școală ?

A: Eram elevi la liceul militar amândoi. Și eu efectuam munca de război, el nu era obligat, că era mic încă, dar eu fiind în clasa a V-a, de acum eram obligat să efectuez. Și tatăl meu, prin relațiile pe care le-a avut, era ajutor de comandant al Regimentului 7 Roșiori „Cuza Vodă”, a obținut ca eu personal să fac muncă de război în cadrul Diviziei a II-a Cavalerie, care avea sediul chiar în cadrul Regimentului, acolo la deal, Divizia a II-a avea sediul chiar în Regimentul

Q: Pe Copou ?

A: Pe Copou, chiar în cazarma Cavaleriei, că peste drum era cazarma Infanteriei 13 „Dorobanți”, eroii de la Plevna și de la Grivița, cei care au ocupat Grivița cândva. Și în această calitate mergeam zilnic la unitate la regiment și făceam pe curierul, ajutor de curier,

pentru că era un elev plutonier TR care conducea și o motocicletă, înarmat, și eu purtam un pistol la brâu, pentru că așa era de acum, vreme de război, și duceam plicurile la Divizia cutare, la Regimentul cutare, Iașiul era o garnizoană mare și era întehită de trupe, atât de trupe românești, cât în special de trupele germane, că tot era, în Iași era Comandamentul Frontului III de Sud, Frontul III ucrainean, așa se numea. Și noi făceam, eu personal făceam această muncă de curier și, bineînțeles, circulam pe această motocicletă, am fost de câteva ori chiar aproape de linia frontului, de Prut, la spate dădeam către unitățile și subunitățile Diviziei, că încă nu trecuse peste tot, nu se trecuse peste tot Prutul, în primele zile, au trecut trei săptămâni până ce s-a forțat frontul la Iași, peste Prut. Și în această calitate, vă spun, eram în fiecare zi în Regiment. Tatăl meu, ca ajutor de comandant sau comandat la spate cum se chema, care se ocupa de toată partea administrativă: alimente, îmbrăcăminte, muniție, tot spatele, că fronturile trebuia asigurate harnașament, că era unitate cu cai, harnașamentul pentru cai, reparații, tot, tot, tot, trebuia să fie puși armurieri, lăcătuși, de toate neamurile erau. Avea în subordinea lui, că așa era vremea, **un detașament de 57 de evrei**, de evrei ai orașului Iași care erau obligați prin dispozițiile care erau venite de sus să efectueze munca de război, munca obligatorie, munca obligatorie în cadrul unităților militare.

Q: Cam de ce vârstă erau ?

A: Erau oameni între vârste foarte, foarte diferite, de la tinerețe, de la 20 și ceva de ani, pentru că nu mai erau, pentru că nu mai făceau parte, că așa erau ordinele venite de sus de la trupele germane, nu aveau voie să facă parte din trupele operative și atunci efectua munca de război, erau mobilizați, concentrați, nu știu formula, că eu eram prea mic ca să știu formula, erau dați, repartizați pe unitățile militare, în Iași erau foarte multe unități militare, în Iași era o garnizoană de rangul I, erau 7 regimente, nu știu câte batalioane, erau sedii de brigăzi, de divizii, corp de armată, Armata a IV-a, toate erau, aveau sediul în Iași.

Q: Dar nemții unde s-au așezat ?

A: Nemții erau, regimentul tatălui meu era plin de trupe nemțești, pentru că partea operativă a regimentului era pe front, era la Prut, partea sedentară cu oameni din ăștia care nu aveau posibilități, oameni prea bătrâni sau neputincioși sau inapți pentru linia I, erau dați la trenul regimentar care asigurau aprovizionarea trupelor din spate și o făceau chiar din cadrul, din regiment, de aici de la Iași, cu furgoane, că nu existau mașini pe vremea aceea, furgoane cu cai, mergeau zi și noapte, îi mai prindea bombardamentul, din 20 de atelaje care plecau mai ajungeau 3 pe front, restul îi făceau praf pe drum, astea-s legile războiului care nu sunt scrise nicăieri. Dureros, dar adevărat, asta e situația. Și, vă spun, avea, erau 57 de oameni, armurieri, zidari, tinichigii, croitori, cizmari, curelari, regiment cu cai, cu atâtea mii de cai, trebuia

harnașament. Și tata îi ocrotea, i-a ținut multă vreme, înainte de război, înainte de a începe războiul era, i-au pus în mobilizare de prin primăvară, și sâmbăta totdeauna avea grijă de dânșii, erau foarte amărâți, majoritatea nu aveau ce duce de mâncare acasă la copii, stăteau în diverse centre ale orașului, în special **Târgul Cucului** și **Podul de Fier** erau foarte mulți, din **Nicolina** erau iar mulți, că după aceea am aflat că toți cum stau, după ce a trecut episodul nenorocit a pogromului, o parte erau în **Păcurari** și pe la **Podul Roș** erau încă o serie, pe **Nicolina-Socola**. Și ajunseseam să cunosc aproape jumătate dintre ei, electrician, chestii, **Bercu Mendel Ionel**, îl țin minte și acum, eram prieteni, de acum ne împrietenisem, ne apropiasem în fiecare zi și: „ce faci, domn elev ?”, și eu: „ce faci, măi Ionel, vino încoace, măi”. Fumam pe ascuns, că tata, nu aveam voie să fumăm, dar mai trăgeam câte o țigară și se creaseră niște relații cu totul și cu totul deosebite între noi. Vine sâmbăta **28 iunie 1941**, sâmbăta neagră, sâmbăta de tristă memorie, când tatăl meu, la ora, eu eram în cabinet, lucram într-un cabinet care era vecin cu comandamentul regimentului unde stătea tata, cred că era în jurul orei 1, 1 fără ceva, adică ora 13, înainte de prânz. Se primește telefon și îl cheamă: „domn maior, poftiți la telefon”, telefonistul, „e domnul **colonel Chirilovici**”, era **chestorul Poliției Iași**. Și a primit ordin tatăl meu de la Chirilovici, s-a dus, „să trăiți, domnule colonel”, așa era formula, „Păstrăvanu, câți evrei ai în regiment, câți evrei ai la muncă ?”, și a spus „57, domnule colonel, conform tabelului”. „Mi-i trimiți imediat sub escortă, bună escortă, bine păziți, la chestură, mi-i trimiți în front, bine păziți”. Tatăl meu filase de acum treaba, dinainte de a primi telefonul că printr-un om de-al lui, un om extraordinar care după aceea am auzit că a ajuns, ajunsese mare undeva în conducerea țării după sfârșitul războiului, ajunsese prin Comitetul Central al Partidului Comunist, era caporal, nu mai țin minte numele lui, știu că era învățător, învățător de prin Neamț de pe undeva și era concentrat în regiment și a venit la dânșul și i-a suflat la ureche tatei și i-a spus că: „a început dihononia, a început nenorocirea, de astă noapte au început să împuște oameni, să omoare oameni și de evrei”, „evrei ?”, „evrei”.

Q: Asta, dumneavoastră cum ați aflat despre asta ?

A: Tata mi-a povestit după aceea că i-a spus, după evenimente, dar tata a fost informat de acesta, vă spun, și atunci i-a căzut fisa lui taică-meu, deși oamenii erau încă în regiment. El sâmbăta după amiază le dădea drumul la toți acasă, dar după oră de program, după 1.30, 2.00, era zi mai scurtă, că restul se muncea zi-lumină. Și le dădea drumul acasă cu câte o gamelă de mâncare, cu câte două, trei pâine, pentru câteva zile să mai poată lungi viața copiilor, că toți aveau copii, erau oameni între – că m-ați întrebat de vârsta lor, erau oameni între 20 și până în 50, până în 50 de ani erau, adică o gamă destul de largă a vârstei. Și tata un simplu semn i-a

făcut ăsteia, i-a spus: „domnule colonel, dacă îmi dădeți acum o jumătate de oră în urmă, îi aveam pe toți în regiment, dar pentru că regimentul e plin de trupe germane și nu au loc, pe oameni îi umple păduchii să stea aici toată săptămâna și să, le-am dat drumul acasă, să se ducă să se spele, să ducă de mâncare la copii și așa mai departe”. Sâmbăta erau liberi, și duminica, și luni se prezentau la serviciu. Și tata prin câțiva oameni pe care îi avea el oameni de încredere, din simplul sentiment de umanitarism, de omenie, de tot ce vrei, el și-a dat seama despre ce e vorba, o să-i trimită, îi trimiți la moarte. Și i-a luat și i-au închis pe toți, întâi a făcut apelul, 57 de oameni a strâns discret, la toate atelierile a trimis om de încredere, a fost și acesta, băiatul acesta care l-a anunțat pe tata, el s-a dus discret și i-a anunțat pe toți: „strângeți-vă la corpul de gardă”, și i-au strâns la corpul de gardă al regimentului unde intrau maximum 15-20 de oameni, aceștia 57 de oameni au stat așa, și-au tras sufletul cum au putut, oamenii ăștia, noaptea și ziua, 3 zile și 3 nopți cât a durat nenorocirea la Iași, cu împușcături și moarte în oameni, tata i-a închis și i-a ținut acolo, a pus 3 rânduri de santinele la toate cele 3 uși, cu pistol mitralieră, nemții au mai fost și de ăștia care ciripesc, nemții: „juden ?”, „aici sunt dezertori români, ostași de pe front, nu intră nimeni aici”, tata a stat în regiment cu dâșii tot timpul. Între timp eu am fugit acasă, tata m-a trimis acasă, „du-te și anunță-i familiile înrudite”.

Q: Ziua aceea, după amiază ?

A: Ziua aceea, am și plecat, după ora 2 tata a reușit să-i strângă pe toți înăuntru, i-a închis în corpul de gardă și acolo i-a ținut cu pâine și apă, ce a putut să le trimită.

Q: Și v-ați dus acasă.

A: M-am dus acasă: „du-te și anunță **familia Segal, familia Herman**”, prietenii noștri și vecinii noștri, eram cu familia Segal care avea Fulgerul din București, Segal bătrânul Ozias, probabil că l-ați cunoscut, ați știut cine a fost familia Segal, ginerele lui era, mai târziu s-a căsătorit cu Jana, un băiat extraordinar, Zisu, care a lucrat la Vinalcool, oamenii ăștia, până ce au închis ochii fiecare, bătrânii nu mai vorbesc, vărsau lacrimi când își aminteau de tata, că așa a fost treaba.

Q: Cum ajungeați acasă, cum mergeați acasă ?

A: Numai pe jos s-a mers.

Q: Numai pe jos ?

A: Da, mergeau, tramvaiele erau pline de acum de

Q: Unde locuiați atunci ?

A: Locuiam în **Tătărași**.

Q: În Tătărași.

A: Pe strada Spancioc stăteam în Tătărași.

Q: Și pe drum, când ați mers acasă, era ceva neobișnuit pe străzi ?

A: În ziua aceea nu am văzut, dar a doua zi când am venit de la regiment, pentru că trebuia să ne ducem.

Q: Duminică.

A: Duminică dimineață am văzut cel puțin 5 sau 6 cadavre, le-am văzut eu cu ochii mei, întinși pe trotuar.

Q: Pe stradă.

A: Pe stradă, pe strada Brătianu, pe Brătianu, actualul bulevard al Independenței, am văzut vreo 3, la Podul de Fier, la Podul de Fier jos în vale, și pe strada Tătărași, că am venit odată mergea un tramvai și m-am urcat, l-am văzut pe **Iancu Șnaider** care avea cârciumă, avea o cârciumioară, avea cârciuma lui Iancu Șnaider, pe care o știa toată lumea, era un om cumsecade, un om de mare omenie, dădea pe datorie, mergeau oamenii modești la el la cârciumă, dar era amic cu tata. M-am întors, și când i-am povestit tatei, i-am văzut ochii în lacrimi, săracul, ei țineau unii la alții, erau oameni care atașați.

Q: Iancu Șnaider era, unde l-ați văzut, acolo pe drum în Tătărași ?

A: Pe drum, da, căzut în stradă, în stradă. Nu știu, era mai departe de casa lui, probabil l-au scos din casă

Q: Cum vi s-a părut, că au fost împușcați sau loviți ?

A: Împușcați, că curgea sânge din ei, se vedea, dar nu poți să stai că era cumplit, erau alarme aeriene mereu, că din oră în oră veneau bombardierele sovietice și nu știam cum să ne mai ascundem și totuși a trebuit să mă duc să fac munca de război, că așa era.

Q: Dar spuneți că ați mai văzut cadavre și pe alte, în afară de Iancu Șnaider ?

A: Am văzut, am văzut aici pe Brătianu.

Q: Dar erau de oameni maturi, erau de femei sau ?

A: Doi bătrâni, doi bătrâni, bătrâni pentru mine atunci, că na, eram copil, adică oameni adulți, și unul mai tinerel, mai către Piața Sfântul Spiridon încoace, aproape către Cuibul Păsărilor, era fosta librărie a lui, de la Cuibul, de unde ne aprovizionam toți, toți băieții de liceu ne cumpăram rechizitele de la Cuibul Păsărilor. M-a întors pe dos toată treaba asta, pentru că știam, am auzit că la chestură s-a tras mult și s-a împușcat mult, am auzit de la alții, nu am avut drum pe acolo ca să văd, dar eram un copil, nu știam cu să ajung mai repede, aveam nevoie și de ocrotirea tatei să fiu aproape de ochii lui, un copil de 14 ani, vă dați seama. Deși eram crescut, dar la 14 ani tot copil rămâi, poți să ai tu pretențiile tale cât de bune. Și vă spun, când s-a terminat, când s-a liniștit treburile, probabil a primit și tata informații.

Q: Și atunci duminică când v-ați întors la regiment

A: Duminică dimineața, atunci am văzut oameni morți, atunci am văzut oamenii, pe Brătianu și unul era

Q: Și ați rămas ziua acolo cu tata ?

A: Am mers seara, ziua am stat până la ora 2.30-3.00 și am venit acasă, tata mă trimitea mereu, odată pe zi ajungeam acasă să văd ce fac prietenii noștri, cei 16 oameni din prietenii noștri care au stat adăpostiți în casa noastră de pe strada Spancioc. Cele 3 zile și 3 nopți au stat la noi până ce s-a terminat treaba. Că miercuri au început să se limpezească.

Q: Erau vecini, cunoscuți sau erau ?

A: Vecini, cunoscuți, prieteni de-ai tatei. Era **Iancu David** care avea băcănie la 50 de metri de noi și la care târguiam, și i-am luat pe toți, i-am luat pe toți la noi acolo. Am zis: „veniți încoace”, și ei, săracii, și **Segal** au venit cu copiii, și **Iancu Ziberman**, care avea cârciumă pe Eternitate, lângă biserica Sfinții Voievozi parcă se chema strada aceea, și pe dâșii i-am anunțat și au venit la noi. **16 oameni** au stat la noi acasă, nu pot să-i spun, să-i nominalizez pe toți, dar îi știu, erau din familii din astea cunoscute și prieteni de-ai lui tata. Și asta, tatăl meu asta a putut să facă și de la dânsul am învățat că trebuie să fim oameni, să fim buni, să ajutăm, să întindem o mână de ajutor unui om căzut în nevoie sau căzut în nenorocire. Și de atunci asta am făcut amândoi, și eu și fratele meu, Dumnezeu să-l odihnească în pace, am făcut bine cât am putut în viața noastră. Și cât mai trăiesc, mai supraviețuiesc și eu, mai întind o mână atât cât pot din modestia mea, pentru că din punct de vedere material e foarte greu să mai poți fi culant și om astăzi, când eu sunt pensionar, suntem reduși la aproape la zero, ce să mai spun.

Q: Am vrut să vă mai întreb ceva: duminică ați spus că ați rămas atunci la regiment până după amiază.

A: Până după amiază.

Q: Da. Și pe urmă, nu vă amintiți când v-ați întors acasă atunci, era vreo schimbare pe străzi, pe drum, când v-ați întors de acum ?

A: Eu m-am întors pe seară, nu am mai văzut cadavre, am văzut, acei 3 morți i-am văzut eu pe Brătianu.

Q: Și în ziua următoare, luni ?

A: În ziua următoare, luni, nu, luni nu m-am mai dus, numai duminică. Luni tata mi-a spus: „nu mai vii la regiment, stai acasă, e prea mare vânzoleală și prea mare scandal și prea mare, nu mai vii”, tata venea și pleca călare acasă, și venea cu ostașul, venea ordonanța lui cu caii, cu cei doi cai, cu calul lui, și tata încăleca și pleca. Dar venea pentru o oră, două acasă,

noaptea, pe la 2, 3, cam așa, că restul 22 din 24, venea măcar să se spele, că nu avea nici condiții să se spele acolo la regiment, că erau

Q: Și acasă erau oamenii aceia ?

A: Toți i-am ținut la noi, au stat în spate, că noi aveam o casă bătrânească cu cerdac cum îs la noi, cum un fel de casă de la mănăstire, cu cerdac de jur împrejur, cu iederă pe dânsa, era vară, cald, și oamenii ăștia de-o înțelepciune nemaipomenită și de o cuminenie, i-am hrănit, că cu ce am putut să-i hrănim și că era război, dar oamenii au trăit și au supraviețuit, că sigur pe la dâșii au fost vânzolute casele toate, au fost răscolite, au fost vandalism acolo în spate, că ei nu a mai rămas niciunul dintre dâșii. Mai era o femeie care o aveau ei în casă, care era creștină, și a rămas în casă, dar ce, pe aceea au îmbrâncit-o și au luat de prin casă tot ce au putut, adică au furat de pe la dâșii. Da, dar au scăpat oamenii cu viață, asta a fost esențial.

Q: Erau și copiii printre ei ?

A: Tineri, precopii nu, pentru că erau oameni, Segal era mai bătrân decât părinții mei și copiii lor erau mai mari decât noi, adică erau tineri, tineret, 20, 20 și ceva de ani.

Q: Și ei când au plecat acasă, la casele lor ?

A: Exact miercuri seara sau joi dimineața, iaca nu mai țin minte.

Q: Au rămas câteva zile.

A: Au rămas 3 zile și 3 nopți la noi în casă, adică cât a durat treaba asta. Cred că miercuri seara s-a petrecut, s-a liniștit, miercuri a început de acum să fie mai liniște și miercuri seara tata a venit acasă și a dormit acasă miercuri. A spus: „am dus băieții și am avut onoarea să conduc”, că miercuri dimineața tata mi-a spus, luni nu am fost, marți nu am fost și miercuri m-am dus la regiment, mi-a spus: „să vii la treabă, că e nevoie acolo de, e alergătură multă”. Și atunci m-am dus. Și când le-a dat drumul la, le-a dat drumul, i-a trimis acasă noaptea.

Q: Pe cei ?

A: Pe cei 57 de oameni care au fost, pe direcții, direcția Târgul Cucului, direcția Nicolina, direcția Podul Roș și așa mai departe, Târgul Cucului, Podul de Fier am fost și eu, am făcut parte din garda, că tata i-a trimis cu ostași cu arme și i-a îmbrăcat în haine de militare reformate din magazie, a pus plutonierul, un om de încredere a lui și a scos, că erau oamenii civili, săracii, îmbrăcați și i-a trimis în haine militare îmbrăcați și „acasă le luați, le dați foc, faceți ce știți cu hainele astea și vă îmbrăcați cu hainele voastre”, adică el a căutat să elimine orice fel de risc ca să mai se întâmple cine știe ce: un nebun mai sărea și îi vedea cu steaua în piept, putea să Chiar dacă se liniștise treaba, tata a spus: „vreau să elimin”, și a fost, a decurs în ordine toată treaba. Adică i-am dus acasă în condiții bune și i-am predat familiilor lor. Am făcut parte și eu, vă spun, din garda asta, erau 3 ostași și eu eram al 4-lea, bine, eu

eram un copil, dar aveam un pistol la brâu, că așa eram elev-cadet, Cadeten Schulle, așa spuneau nemții, aveau încredere în noi, că noi eram cadeți.

Q: Dar cât timp au stat evreii aceia 57 închiși acolo a venit cineva, vreun ofițer superior, să vadă despre ce e vorba, adică ?

A: Umblau nemții, erau nemți, și ofițeri și superiori și tata a stat acolo și a spus: „nimeni nu intră aici, sunt ostași români arestați pe de front, dezertori care au fost prinși”, altfel ieșea foc. După aceea, după aceea s-a aflat, mai târziu, tata a avut nu știu câte denunțuri, l-au denunțat diverși, că e jidovit, că e comunizat, că nu știu ce. Tata nu era comunist, că nu a fost în viața lui în armată în primul rând nu se făcea politică și nu a făcut, alții l-au acuzat că a făcut-o din interes sau nu știu mai ce. Dar ce din interes, când ăștia nu aveau ce mânca acasă, erau niște amărăți. Că oamenii care au avut bani mulți, nu au, au putut scăpa de munci de asta, au mai plătit, au plătit munca și care, dar era puțini, că amărăștenii erau majoritatea, cei care trăgeau targa pe uscat, că comunitatea noastră de la Iași, comunitatea evreiască nu a fost de oameni prea bogați, erau câțiva, câteva vârfuri, bancheri, nu știu mai care, restul erau oameni tare năcăjiți, și în special zonele astea Târgul Cucului și Podul de Fier erau oameni care de abia își duceau zilele de pe o zi pe alta. Noi i-am cunoscut, dacă am trăit o viață acolo, am trăit împreună și ne știm.

Q: Pe urmă în timpul războiului ați rămas în Iași tot timpul ?

A: Am fost, în timpul războiului am stat în Iași, am rezistat vremurilor așa, tatăl meu după aceea s-a îndreptat cu unitatea lui, a fost plecat până în Caucaz, că așa era treaba, tot cu spatele regimentului, dar era la câțiva kilometri în spatele frontului, pentru că așa era treaba. Și în [19]44 în primăvară, în martie [19]44, când pe 25 martie exact am ajuns la Filiași Dolj, a venit ordinul de evacuare. Toate instituțiile mari ale țării, Calea ferată, Poșta, Armata, Biserica, chiar Biserica nu știu dacă toți au avut ordinul, a venit ordin, toți funcționarii de stat și ăștia, au avut ordin să se evacueze și cu familie cu tot. Adică le-au pus la dispoziție, ce dispoziție, că eu am plecat cu mama mea cu două geamantane și cu atâta ne-am refugiat, ce am putut să punem în două geamantane, pentru că asta a fost situația, tatăl nu a avut nici un fel de posibilitate să ne ajute cu nimic altceva, că el era, sârmanul, el trebuia să asigure, să fie muniție, să fie mâncare, să fie alimente, să fie îmbrăcăminte pentru trupa care lupta pe front. Și ne-am dus în Dolj la Filiași, acolo unde era Divizia a II-a Cavalerie, partea sedentară a Diviziei din care făcea parte tatăl meu. Iar pe data de 19 august tata a fost convocat la Marele Stat Major la București, era ajutor de comandant și toate ajutoarele de comandanți din toate regimentele componente ale celor 23 de Divizii care au apărat Iașiul, frontul Iașiului, 23 de Divizii au fost, frontul Iași-Chișinău era, au fost convocați la Marele Stat Major să primească

ordine, dispoziții clare din partea organului de suport de la Statul Major pentru retragerea din Moldova, retragerea pe linia fortificată Chitila-Galați-Nămoloasa, că așa hotărâse Antonescu, să se retragă trupele noastre să formeze linie de rezistență acolo. Între timp au fost evenimentele care au fost, Antonescu a fost eliminat și între timp pe ziua de 19, când tata era la București, pe 19 dimineață s-a anunțat ocuparea Iașiului. Trupele sovietice erau în Iași de acum. Și atunci în fața situației asta, toțiăștia care erau din trupele din Moldova, Armata a III-a și a IV-a, care erau cu frontul Iașiului s-au prezentat la Marele Stat Major: „ce facem ? Domnule, noi nu mai avem unde ne duce acum.” „Stați pe loc și așteptați ordine.” Și a doua zi s-a întâlnit tatăl cu un fost camarad de-al lui de arme de aici de la Iași, colonelul Mincu, care l-a văzut: „măi Grigore, bine că te văd, spune-mi accepti postul de ajutor de comandant la Liceul militar de la Câmpulung ?”, pentru că Diviziile astea rușii le-au desființat, le-au ars drapelele, nici nu au vrut să mai audă de existența celor 23 de Divizii care au apărat Iașul. Majoritatea au fost capturați și duși. Mulți, majoritatea dintre dâșșii nu s-au mai întors și care s-au mai întors, s-au întors fie schilozi, bolnavi sau prin pușcării și așa mai departe. Și tata vine la Câmpulung după aceea, a venit la Câmpulung ajutor de comandant la Liceul militar. Și ne-am întors în toamna lui [19]45, când eu am venit la facultate, trebuia să fac, să îmi continui școala și pregătire pentru viață și tata a lăsat totul pentru copiii lui și a venit la Iași.

Q: Ne oprim un moment. Spuneați de Iancu Șnaider că ați văzut că a fost împușcat.

A: Da.

Q: Și ați mai văzut pe drum câteva cadavre.

A: Cadavre.

Q: Cum păreau omorâți, tot credeți că erau împușcați sau ?

A: Nu cred, cu certitudine au fost împușcați, pentru că se vedea

Q: Nu din lovituri ?

A: Nu. N-am stat să analizez, pentru că mergeam și repede și copil, și m-a impresionat treaba asta, nu puteam să stau să cercetez, dar din câte știu, din câte spunea lumea, că trecea lumea: „i-au împușcat și peăștia, i-au împușcat și peăștia”, spuneau alții.

Q: Spuneau că e vorba de evrei ?

A: Da, da, știam exact și pe, uite și pe acesta, pe unul era cunoscut, s-au oprit doi cunoscuți lângă dâșșul, doi creștini și îl plâșșeau pe unul, nu știu cine, nu l-am cunoscut, era pe aproape de Tâșșgul Cucului, pe Brătianu, pe mâna stâșșgă, după ce treci de Golia, erau niște căsuțe mici, cum era Brătianu vechi, că doar noi ieșșenii îl șștim, era cred că în fața casei lui sau mai departe de casă, nu mai știu, că îl plâșșeau pe acesta: „măi, ce om cumsecade și nu știu ce”, dar nu știu cine, nu i-am recunoscut, nu am știut cine sunt. Îșșnsă m-a impresionat foarte mult. Nu,

sigur lumea spunea, că era șiroiul de sânge lăsat acolo, că se vede dacă omul e tăiat sau nu știu ce, se văd mai multe lovituri, dar era un șiroi de sânge care pe la unul l-am văzut chiar din cap curgându-i, probabil că aici a fost, în zona tâmplei, pentru că era pe partea care era căzut, de acolo curgea din cap, curgea sânge. Asta, detaliul acesta îl țin minte ca și acum, parcă, și sunt atâția ani de atunci. Câteodată visez noaptea, am asemenea imagini triste, dar acesta e omul, o fiară în anumite situații, și nu tot omul, oameni cu, care trebuie să aibă predispoziție organică, din naștere, prin formare se formează, că animalul izbucnește la un moment dat, că nu ai ce-i face, e tot fiară, fiară, eh. Păcat, păcat că putea să fie eliminată din viața omenirii, dar omul, omul hominid lupus, nu, așa spuneau cei vechi și îmi face impresia că lupul este încă un animal, un animal prea blând față de fiara din om, când se dezlănțuie este cumplit, cumplit. Asta nu am putut să suport niciodată, violența și aceste caractere cu totul și cu totul neomenești, că nu fac parte din specificul uman, dar atavismul își spune cuvântul în foarte multe situații.

Q: Vă mulțumesc foarte mult.

A: Nu aveți pentru ce, cu multă dragoste și cu multă omenie, v-am povestit toate aceste treburi pe care le-am trăit spre durerea mea și atunci și azi după atâția ani, am durerea acestor clipe care, oricât ai vrea, te topește. Îmi cer scuze pentru asemenea clipe, darasta sunt, nu pot fi altul. Dumnezeu să-i odihnească. Păcat. Și de ar da Dumnezeu să nu se mai petreacă în lume asemenea nenorociri, asemenea mizerii ale rațiunii, că nu le pot numi mizerii ale rațiunii de a exista a omului pe pământ. Nu pot concepe. Am și eu nervos în viața mea, dar omul cu cap, omul cu gândire, cu educație, știe să-și frâneze și nervii, am fost nervos, mi-a ieșit câteodată din apele mele, că în meseria pe care am avut-o în 42 de ani de construcții, vă dați seama că nu am avut numai teren neted, din contră, numai obstacole și numai greutăți, și a trebuit să le învingem și câteodată mai pufneam, dar mă potoleam la momentul respectiv, pentru că degeaba te zbați, nu poți să schimbi firea sau o anumită natură a lucrurilor care sunt independente de voința ta, nu poți să dirijezi tu tot ceea ce te înconjoară.

Q: Vă mulțumesc.

A: Nu aveți pentru ce, cu multă plăcere.